

ARTVIN- ŞAVŞAT KIRSAL MİMARİSİNİN ÖZGÜN BİR ÖRNEĞİ: ZURABET EVİ¹

A TYPICAL EXAMPLE OF THE VERNACULAR ARCHITECTURE OF ARTVIN-ŞAVŞAT: THE ZURABET HOUSE

Duygu GÖÇMEN - Deniz MAZLUM

Anahtar Sözcükler - Keywords:

Doğu Karadeniz, Artvin-Şavşat, geleneksel konut mimarisi, ahşap yapılar, kırsal konutlar, kırsal yerleşmeler, koruma

Eastern Black Sea Region, Artvin-Şavşat, vernacular architecture, timber structures, rural buildings, rural settlements, conservation

ÖZET

Doğu Karadeniz'in, çok sayıda çalışmaya konu olmuş zengin doğası, kırsal kültürü ve mimarisi, günümüzde köy yaşamının ortadan kalkması ve hidroelektrik santral projeleri gibi nedenlerle yaşanan ekonomik ve kültürel değişim sonucu çeşitli baskı ve zorlamalarla karşı karşıyadır. Doğal çevre, kentleşme çabaları ve yerel dokuyu dikkate almayan kalkınma politikaları sonucunda, kimi zaman geri dönüşü mümkün olmayacak şekilde hasar görmektedir. Kırsal alanların korunması ve geliştirilmesine dair mevzuattaki yetersizlik, yanlış politikalar, bilgisizlik, ilgisizlik ve değişen yaşam koşulları nedeniyle yöredeki mimari kültürün sürekliliğini sağlamak zorlaşmıştır.

Bu makalede, Artvin-Şavşat'a bağlı Balıklı Köyü'ndeki Zurabet Evi tanıtılmaktadır. Bu yapı, malzeme ve yapım sistemi açısından yörenin en iyi korunmuş örneklerinden biridir. Geniş bir bahçe içinde kendine ait samanlıkla birlikte yer alan yapı, ahır katı, yaşama hacimlerinin bulunduğu giriş katı ve ambar katından oluşmaktadır. Konut, büyük ölçüde "karaboğaz" adı verilen ahşap yığma tekniğiyle inşa edilmiştir. Yörede yıkanma yeri gibi mekanlar, kilit gibi yapı öğeleri de dahil olmak üzere herşeyin ahşaptan üretildiği, metal bağlantıların kullanılmadığı bir yapım geleneği bulunmaktadır.

Balıklı'da 20. yüzyıl ortalarına kadar yerel malzeme, geleneksel yapım sistemi ve özgün detaylarla inşa edilen konutların ve ticari yapıların yerini günümüzde niteliksiz beton yapılaşma almaktadır. Yöredeki ahşap konut geleneğini devam ettirebilmek, gerek yeni yapım, gerek bakım-onarım aşamasında ahşap malzeme ve nitelikli usta sıkıntısı yaşandığı için zorlaşmakta, bu zorluk yöre halkının özgün mimari gelenekleri terk etmesini hızlandırmaktadır.

Çalışma kapsamında Zurabet Evi detaylı olarak belgelenmiş, mekanlara ve yapı öğelerine kullanıcıların verdikleri isimler kaydedilerek, yerel yapı terimleri sözlüğü oluşturulmuştur.

ABSTRACT

The North-East Anatolia, with its natural, cultural and architectural features, is mentioned in a wide range of documentations, case studies and publications. Today the region is confronting first and foremost with many dam projects on its rivers and also with the actual impositions of the changing lifestyle. The natural environment of the region is being damaged, sometimes irreversibly, because of rapid urbanization and the politics which disregard the rural pattern. Ensuring the sustainability of the architectural tradition is getting difficult due to the insufficient legislation about the conservation and development policies of the rural areas, the improper political decisions, unawareness, neglect and the varying conditions.

The subject of this case study is a village house named as Zurabet, the house of Zurab, in Artvin-Şavşat Balıklı Village. Zurabet House, is one of the most preserved examples of the vernacular houses in the rural area, in its material and building technique. The house was built in a large garden near to its straw house (merek in local terms). It is a three storey house; the two stable units are placed on the ground floor, the daily living rooms are in the middle and the storage place / storage units are on the upper floor. The rural architectural tradition was closely related with the wooden building techniques, so even the locks and keys and also the bath units were made entirely of wood, without metal joints.

Up to the mid-20th century the village houses and other social-commercial buildings in Balıklı Village had been built with traditional building techniques, using local materials and special details. Today the low-quality reinforced concrete technique becomes widespread because of its relative cheapness and easiness. As the materials and qualified/experienced craftsmen can not be provided easily in the case of a new construction or repair, the inhabitants easily quit the traditions, thus making difficult to sustain the vernacular architecture.

The study aims to document in detail the Zurabet house and the local terms for the building elements and for the spaces are listed in the glossary. It is also intended to note the cultural details about the daily routine of the people and how these details structure the architecture of the region.

BALIKLI KÖYÜ

Bu makalenin konusu olan Zurabet Evi, Artvin İli'nin Şavşat İlçesi'nde yer alan Balıklı Köyü'ndedir. Gürcistan sınırına yakın olan yerleşim, 1997 yılında Meydancık Belde Belediyesi'ne bağlanarak mahalle statüsüne geçmiştir (Res. 1). Dört mahalleden oluşan beldenin merkezi olarak kabul edilen Meydancık Köyü ile bunun kuzeydoğusunda yer alan Balıklı'yı Papart Deresi birbirinden ayırır. Dere batı-güneybatı yönünde akar ve Balıklı Köyü'nün güney-güneydoğu sınırını oluşturur. Yerleşimi çevreleyen yaklaşık 1700-1900 m yükseklikteki tepeler Sarıçayır Dağları olarak bilinir. Bu dağlarda Balıklı ve çevre köylere ait mezarlar ve yaylalar bulunur. Beldeye bağlı köylere ait yaylaların bulunduğu dağların ardı Gürcistan sınırındadır.

Meydancık Beldesi'ni de içine alan Papart Deresi vadisi "Karçal Dağları Önemli Doğa Alanı"² sınırları içerisindedir. Papart Deresi vadisinde,

yoğun ormancılık faaliyetlerinden uzak kalmış doğal yaşlı ormanlar bulunmaktadır ve bu sebeple bölgede Doğu Karadeniz ılıman kuşak karışık yapraklı ormanlarının en iyi örnekleri korunmuş durumdadır.

Balıklı Köyü, geleneksel düzende merkez Balıklı, Akbıyık (*Bzata*) ve Karayığit (*Sholtiskhev*) mahallelerinden oluşmaktaydı. Günümüzde Balıklı'nın Meydancık Beldesi'ne bağlı bir mahalleye dönüşmesiyle, bu mahalleler Balıklı Mahallesi altında birleştirilmiştir. Balıklı, Papart Deresi kenarında, topografyanın görece daha düz olduğu kuzeydoğu – güneybatı doğrultusunda gelişmiştir. Mahallenin Camikapı olarak anılan merkezinde yer alan cami, kahvehane ve çeşitli ticaret yapılarının arasından, konut bölgesine giden yollar ayrılır. Konutlar ağırlıklı olarak merkezin kuzeyine ve güneybatısına doğru yayılmıştır (Res. 2).

Yörede günlük hayat konutlardan çok bahçe, tarla ya da çayırda geçer. Konutlar ve samanlıklar kadastro haritalarında bahçe olarak tanımlanan parsellerde yer almaktadır. Bahçelerde, ev içi üretime ve gündelik işlere yönelik *hoço*³, mutfak, banyo, odunluk, çardak gibi çeşitli ek yapılar ve meyve ağaçları yer alır.

Yörede geleneksel konutların konumlandığı alanların, kayalık ya da çok eğimli olduğu görülmektedir. Bunun nedeni, geçmişte besin ihtiyacını kendisi karşılayan köylünün bütün ekilebilir alanları tarla olarak kullanmak zorunda kalmış olmasıdır. Günümüzde nüfusun azalmasıyla ve köydeki yaşantının süresiz hale gelmesiyle tarlaların bir kısmının ekilmemesinden vazgeçilmiş, bu sebeple geçmişte tarla olarak kullanılan bazı alanlarda yeni konutlar inşa edilmeye başlanmıştır.

Durum Planı (Res. 3) incelendiğinde, alandaki konutların iri kütleleri ve konumlanışlarındaki dağınıklık dikkat çekmektedir. Doğu Karadeniz kırsal mimarisinin bir özelliği olan yöne değil eğime göre konumlanma anlayışı, Balıklı konutları için de geçerlidir. Yapılar eğime paralel yerleştirilmiş, böylece topografyaya müdahale en aza indirilmiştir. Konut yapılarının yanındaki ek birimlerin ya da konutların içinde buldukları bahçede yer alan samanlık (*merek*) yapılarının durum planında boyutları itibarıyla konutlara göre baskın olmadıkları görülmektedir. Konutlara yanaşık duran birimler yörede *buhar* olarak adlandırılan ocak yapıları ve *hoço*'lardır.

Yörede incelenen geleneksel konutların çoğu, eğimden kazanılan alanda oluşturulan bir ahır katı (*ahor*), giriş katı ve giriş katının üzerindeki bir ambar katı olmak üzere üç kattan oluşmaktadır (Res. 4a-c). Ahır katının girişi, evin giriş/yaşama katından ayrı tutulmuş, ambar katına ise giriş katının ana mekânında yer alan merdivenle çıkış sağlanmıştır.

Yörede incelenen konutların çoğunun giriş katında *dandraba*, *ev*, *maran* ve oda(lar) bulunur. *Dandraba*, geleneksel Türk evindeki hayat mekânına yörede verilen isimdir. Ortak yaşama mekânı olarak kullanılan *dandraba*'lar manzaraya ve genellikle güneyli yönlere yerleştirilmiştir. Konuttaki odaların kapısı genellikle *dandraba*'ya açılır. *Ev*, Doğu Karadeniz kırsal mimarisinde yaygın olarak *aşhane* adı verilen, mutfak ve yaşama mekânıdır. Bir konutta gerçek-

leştirilebilecek tüm eylemler için gerekli donatılar (ocak [*buhar*], seki [*seki*], banyo teknesi [*mil*] gibi) bu mekânda bulunmaktadır. En eski örneklerde bu işlevler için gerekli donatıların diğer odalarda da bulunduğu bilinmektedir⁴ ancak *ev* soğuk havalarda tüm konut kullanıcılarının toplandığı, konukların ağırlandığı, yemeklerin yenildiği ve tüm kullanıcılara açık bir mekân olması nedeniyle diğer odalardan ayrılır. *Maran* yoğurt, tereyağı ve peynir gibi gıdaların üretilip kısa süre için depolandığı yerdir. Yerleşimde incelenen tüm örneklerde *maran* ince uzun bir mekândır ve *ev*'in yanında yer alır. Yerleşimdeki konutların çoğunun giriş katında *ev* dışında iki oda bulunur. *Dandraba*'da ya da kimi örneklerde sonradan eklenen balkonda yer alan dar bir merdivenden ambar katına çıkılır.

Giriş kat planına dahil olan diğer mekânlar *hoço*, *karapan*, mutfak, banyo ve balkonlar, en eski örneklerin özgün hallerinde bulunmamaktadır. *Hoço* konutlardaki *buhar*'ların işlevini kaybetmesinden sonra yaygınlaşmış bir mekândır. Mutfak ve banyo mekânlarının da benzer biçimde konuta yanaşık inşa edilmesine sıkça rastlanmaktadır. Bunlar genellikle *ev*'den ulaşılan mekânlardır. Yaygınlaşan bir uygulama da *maran*'dan ulaşılan ek yapıların banyo ve hela olarak işlevlendirilmesidir. Balkonlar *dandraba*'ların kapatılmasından sonra yaygınlaşmış ve konuttaki açık alan ihtiyacı bu şekilde karşılanmıştır. Helalar yerleşimdeki bütün geleneksel konutlarda giriş katı mekânlarının dışında tutularak yapıya ayrı bir birim olarak eklenmiştir. Balkonlu plan tiplerinde hela birimi balkonun bir köşesinde yer alır. Alandaki birkaç konutta balkonların döşeme tahtaları kapak haline getirilmiş ve hela hücreleri balkonun altına yerleştirilmiştir.

Konut kullanıcılarının bahçe ve tarlalardan getirdikleri ürünler ambar katındaki yarı açık mekânlarda kurutulur, kapalı ve yüksek eşikli ambar hücrelerinde saklanır. Benzer şekilde çamaşır da bu alanda kurutulur. Ambar katlarında *ara* adı verilen bir mekân vardır. Günümüzde çoğu işlevsiz kalmış olsa da, özgün halde *ara*'ların tarladan ya da bahçeden getirilen ürünlerin giriş katına hiç sokulmadan ambar katına ulaştırılması için kullanıldığı bilinmektedir.

Ahıra, yörede *ahorun kapı* denilen taş döşeli yarı açık mekândan ulaşılır. Büyükbaş ve küçükbaş hayvanlar için farklı mekânlar oluşturulan ahır

katlarında, bu bölümlenmenin izleri belirgindir. Hâlâ kullanılan ahırlarda yeni doğmuş hayvanlar için ayrı bölmeler bulunduğu görülmüştür. Ahırlarda gübrenin kolayca akması için kapı aksında döşeme tomrukları arasında 30 cm genişliğinde bir kanal bırakılmıştır. Bu kanal yörede *sanatzgal* olarak adlandırılmaktadır. Yerleşimdeki ahırların önünde yörede *akpunluk* adı verilen, bahçeden çitlerle ayrılmış gübrelilik yer alır.

Balıkli Köyü'ndeki geleneksel konutların çoğunun giriş ve ambar katları, *mereklerin* ve değirmenlerin ise tümü ahşap yığma tekniğiyle inşa edilmiştir. Geleneksel konutların ahır katlarında giriş duvarı, belirli aralıklarla dizilmiş ahşap dikmelerin arasının, ortalama 30 cm genişliğinde 5-7 cm kalınlığında duvar tahtaları ile kapatılmasıyla oluşturulur. Arka ve yan duvarlar ise moloz taş yığma duvardır.

Konutların giriş ve ambar katlarındaki ahşap yığma duvarlar, "*kurtboğazi*" ve "*karaboğazi*" olarak adlandırılan iki farklı teknikte yapılabilmektedir. *Kurtboğazi*, dik açıyla birleşecek olan iki duvarı oluşturacak iyi işlenmiş kerestelerin çivisiz geçme sistemiyle köşelerde birleştirilmesiyle duvarların kurulduğu sistemdir (Özgüner, 1970: 34). Yörede bu geçmeler *yaka*, *gram* ya da *gel* olarak adlandırılmaktadır. Geleneksel teknikte inşa edilmiş konutlarda duvar kalınlıkları değişkendir. Kullanıcıları tarafından yaklaşık 200 yıllık olduğu öne sürülen yapıların duvar tahtaları 10 cm kalınlığında olabilmektedir. Görece yeni yapılarda bu kalınlık 5 cm'ye kadar düşmüştür. Ahır katı duvarlarında kullanılan taşların arasındaki boşluklar toprakla doldurulmakta, duvar yüzeyi gübre-saman karışımıyla sıvanmaktadır.

Karaboğazi ise, kabaca yontulmuş kütüklerin yine kaba bir geçme biçimiyle köşelerde birbirine bağlanmasıyla oluşturulan duvar sistemidir. Duvarı oluşturan kütüklerin arasında boşluklar kalması iç mekan ve dışarı arasında hava dolaşımını sağlar ve bu nedenle *merek* gibi havadar olması gerekli yapı türlerinde bu sistem yeğlenir.

Yerleşimdeki konutlarda eski örneklerde sarıçam, yeni örneklerde ve eski yapıların onarım görmüş kısımlarında ise ladin ya da köknar ağaçları kulla-

nılmıştır. Bazı yeni konutlarda eski evlerin tahtalarından da yararlanıldığı görülmüştür. Geçmelerin çivisiz bir sistem oluşturması, yapının sökülüp tekrar kurulmasını olanaklı kılmaktadır.

ZURABET EVİ

Zurabet⁵ Evi, Balıklı yerleşiminin merkezi olan Camikapı'nın kuzeyine doğru yayılan konut grupları arasında bulunmaktadır (Res. 5-6). Konutun yapım tarihiyle ilgili kesin bir bilgi edinilememiştir. Konut sahiplerinden öğrenildiğine göre yapı 200-250 yıl önce yapılmıştır. Ancak bu bilgi, nesiller üzerinden, evlilik ve doğum yılları varsayımıyla hesaplandığı için güvenilir değildir. Ambar kapısında bulunan tarih, 1806-1807 yıllarında yapının var olduğunu düşündürmektedir.

Zurabet Evi bir konut birimi ile bir *merek*'ten oluşur. *Merek* konut biriminin yaklaşık 4 m güneydoğusunda yer alır. Yapılar bahçedeki üç teras üzerinde konumlanmıştır. Teraslar arasında ortalama 1,5 m kot farkı vardır. Zurabet Evi'nin yaklaşık 6 m kuzeydoğusunda bir komşu ev, 30 m güneybatısında da bir diğer komşu ev bulunur.

GİRİŞ KATI

Zurabet Evi'nin giriş katında yarı açık bir *dandraba* (hayat), *geriki oda*, *ileriki oda*, mutfak ve yaşama mekanı olarak kullanılan *ev* ve depo işlevi gören *maran* bulunmaktadır. *Dandraba*'dan *ev*'e, *ileriki oda*'ya ve dar bir merdivenle ambar katına ulaşılır. Yan yana sıralanmış *ev*, *maran* ve *geriki oda*, *dandraba*'nın kuzeybatısında yer alır. *Geriki oda* ve *maran*, *dandraba*'dan geçilen bir koridor üzerinde bulunur (Res. 7).

Dandraba [Z-01]

Yöredeki konutlara giriş *dandraba* adı verilen sofa/hayat benzeri mekandan sağlanmaktadır. Mekan yaklaşık 4,60 x 5,20 m ölçülerinde, 2 m yüksekliğindedir (Res. 8). Yöre konutlarında yapılan incelemede, konutlardaki *dandraba* boyutlarının benzerlik gösterdiği görülmüştür. *Dandraba*'ya yarı açık özelliğini kazandıran direkler ve bunların arasındaki korkuluklar yöre konutlarının ön cephelerinin ayırt edici özelliklerindedir.

Mekana 90 cm açıklığındaki, 1,70 m yüksekliğindeki düz atkılı bezemesiz ahşap kapıdan girilmektedir. Giriş kapısının dış görünüşü sade olmakla birlikte *dandraba* tarafındaki yüzeyde yöredeki evlerin ayırt edici unsurlarından olan kilitler bulunur (Res. 9). Kapı söveleri, lentoyu oluşturan kirişe geçme sistemiyle birleşmiş, kapı kanadı, aynı kirişteki yuvada dönecek şekilde yerleştirilmiştir.

Konutların *maran*, ambar gibi depolama ve ürün kurutma-hazırlama amacıyla kullanılan mekanları hariç hemen her odasında ve *dandraba*'larda, yörede yaygın olarak *sekvi* ya da *kurul* diye adlandırılan, boyutları, yükseklikleri ve işlevleri değişen ahşap sekiler / kerevetler bulunmaktadır. Zurabet Evi'nin *dandraba*'sında iki adet *sekvi* bulunmaktadır. Bunlardan biri, giriş kapısının arkasında, diğeri *ileriki oda*'nın duvarının önünde yer alır.

Yöre konutlarının çoğunda olduğu gibi Zurabet Evi'nin de *dandraba*'sında yer alan dar bir merdivenle ambar katına çıkılmaktadır. *İleriki oda* duvarında, duvar boyunca devam eden ve yörede *terek* denilen bir raf bulunmaktadır.

Ev [Z-02]

Mekana *ev* denilmesinin sebebi, *buhar*'ın burada bulunması ve kış ayları için konutun tüm kullanıcılarına açık ortak yaşama mekanının burası olmasıdır. Eski dönemlerde köyün/konutların terk edilmediği kış aylarında hem ocak hem de soba işlevi olan *buhar*, *ev* mekanını konutun merkezi haline getirir. Kış aylarında yaşam evin ısıtılmayan ya da ortak kullanıma açık olmayan diğer odalarında ya da *dandraba*'da değil, *ev*'lerde sürdürülür. Genelde mutfak olarak, mutfağın konuta ayrı bir birim olarak eklendiği örneklerde ise mutfağa geçiş olarak kullanılan *ev*'lerde geniş ve uzun *sekvi*'ler ve yataklar bulunur.

Ev mekanı 4,60 m x 4,85 m ölçülerinde ve yaklaşık 2 m yüksekliğindedir (Res. 10a-b). Mekana *dandraba*'nın kuzeybatı kenarından açıklığı 70 cm, yüksekliği 1,55 m olan düz atkılı ahşap kapı ile girilir. Yörede sıkça görüldüğü üzere, kapının ahşap pervazı üç dilimli bir kemer görünümü verecek şekilde bezenmiştir. Güneybatı duvarında 70 x 50 cm ölçülerinde ve dış tarafı ahşap bir kanatla kapatılabilen çift kanatlı bir pencere bulunur.

Maran [Z-03]

Ev'in kuzeydoğusunda *maran* yer alır. Günümüzde depo olarak yararlanılan 4,80 m x 1,35 m ölçülerindeki bu ince uzun mekan, özgün işlevinde yağ ve peynir gibi hayvansal ürünlerin üretimi ve saklanması için kullanılmıştır.

Geriki Oda [Z-04]

Maran'ın kuzeydoğusunda *geriki oda* yer alır. *Geriki oda* 4,80 x 3,40 m ölçülerinde ve yaklaşık 2 m yüksekliğindedir. Mekana geçiş yörede *ara* olarak adlandırılan koridorda yer alan ve açıklığı 68 cm, yüksekliği 1,57 m olan kapıdan sağlanır. Kapının lentosunu basık kemer şeklinde biçimlendirilmiş bir duvar tahtası oluşturur. Bahsedilen duvar tahtasının ahşap kapı kanadının üstünde kalan kısmı kapının kasasını oluşturacak şekilde detaylandırılmıştır. Kapının kilidi, anahtarlı kilit tipinin yenilenmiş bir örneğidir (Res. 11). Mekana giriş burada da düz ayak değildir, zeminden yaklaşık 20 cm yükselen *dogan* bir nevi eşik görevini görmektedir.

Odanın kuzeydoğu duvarında yaklaşık 80 x 85 cm boyutlarında pervazlı ve çift kanatlı bir pencere bulunmaktadır. Pencerenin dış tarafı, *ev*'de olduğu gibi, ahşap bir kapak ile kapatılabilmektedir. Odanın kuzeydoğu duvarında bulunan dikdörtgen biçimli delik, geçmişte bu duvara dayanan bir *sekvi* ve *mil* olduğuna işaret etmektedir. Kuzeybatı duvarındaki açıklığın boyutu, yeri ve köyün diğer konutlarında görüldüğü üzere konutun başka odalarında da *buhar* olabileceği bilgisi, bu açıklığın işlevsiz kaldığı için yıkılmış olan bir *buhar*'a ait olabileceğini düşündürmektedir. Odanın kuzeybatı duvarı boyunca zeminden yüksekliği 50 cm, genişliği 1,20 m olan ve özgün olmadığı *buhar*'ın önünü kapatmasından anlaşılan ahşap *sekvi* bulunmaktadır.

Ara [Z-05]

Yörede *ara* adı verilen koridor, 1,30 m genişliğinde ve 4,20 m uzunluğunda bir mekandır. Koridorun kuzeydoğu ucunda boşluğa açılan 75 cm açıklığında, 1,70 m yüksekliğinde ahşap bir kapı vardır. Bu kapının, yörede yaygın olarak görüldüğü üzere, geçmişte Zurabet Evi'nin de çift girişli olduğuna işaret ettiği düşünülmüştür.

İleriki Oda [Z-06]

İleriki oda diye adlandırılan mekan, Zurabet Evi'nin de dahil olduğu plan tipindeki tüm konutlarda gözlenen, *dandraba*'dan ulaşılan bir yatak odasıdır. 3,20 x 4,00 m boyutlarındaki mekana yaklaşık 70 cm açıklığındaki ve 1,50 m yüksekliğindeki ahşap kapıdan geçilir (Res. 12). *Geriki oda*'ninkine benzer bir biçimde, *ileriki oda* kapısının lentosunu da basık kemer şeklinde oyularak bezenmiş bir duvar tahtası oluşturur. Kapının eşığı duvar boyunca devam eden 14,5 x 20 cm kesitindeki bir ahşap kiriştir.

İleriki oda'da ikisi de tek kanatlı olan iki pencere yer almaktadır. Mekanın kuzeydoğu duvarı boyunca, zeminden yaklaşık 52 cm yüksekte ahşap *seki* bulunur. *Seki*'nin duvarda izleri görülen *buhar*'ın önünde konumlanması, *seki*'nin özgün olmadığını göstermektedir.

Hela [Z-07]

Yörede helaların özgün hallerinde ahır katı seviyesine kadar inen bir merdivenin ucunda yer aldığı, helaya açılan kapağın balkonun döşemesinde bulunduğu bilinmektedir. Zurabet Evi'ndeki hela biriminin özgün olmadığı, kullanıcılara kolaylık sağlamak amacıyla *dandraba* zemini ile aynı kota getirildiği anlaşılmaktadır. *Dandraba*'dan ulaşılan, yaklaşık 0,90 x 2 m ölçülerindeki hela iki bölümden oluşmaktadır (Res. 13). Lavabo olarak kullanılan ilk bölümden ahşap bir kapı ile yenilenmiş hela taşının yer aldığı ikinci bölüme geçilmektedir. Helanın üzerine oturduğu giriş sistemi, ahır katı önündeki aho-run kapıya inen üç dikme ile taşınmaktadır.

Yörenin karakteristiklerinden olan ahşap tekne ile ahşap ayak yolu Zurabet Evi'nde korunamamıştır, ancak yörenin özgün çatı kaplaması olan *bedevra*'lar hela biriminin çatı örtüsünde görülmektedir.

AMBAR KATI

Yöredeki konutların ikinci katları hemen hemen tüm örneklerde ambar katı işlevi görmektedir. Ambar katı olmayan örneklerde giriş katında tek bir ambar birimi bulunur.

Zurabet Evi'nin ambar katında, *yukarıki dandraba*' denilen yarı açık ve katın tüm alanının yarısını kap-

layan geniş bir mekan, kapalı ve yüksek eşikli iki ambar birimi ve bu iki ambar biriminin ortasında, *ara* adı verilen dar, uzun bir mekan bulunmaktadır (Res. 14).

Yukarıki Dandraba [1-01]

Yukarıki dandraba olarak adlandırılan, yaklaşık 9,50 x 5,20 m ölçülerindeki mekan, konuta ait kişisel bir açık hava deposu/ambarı işlevi görmektedir (Res. 15). *Hoço*'da yapılan pestiller ve diğer kurutulması, depolanması gerekli ürünler burada saklanmaktadır. Yöredeki kimi örneklerde mekan sac levhalarla kapatılmış durumdadır, ancak Zurabet Evi'nde *yukarıki dandraba* güneybatı ve güneydoğu yönlerinde açık bırakılmıştır.

Mekanda altı ahşap dikme görülmektedir. Bunlardan mekanı güneybatı ve güneydoğu yönlerinde sınırlayan dört tanesi 20 x 20 cm kesitindeki *direk*'lerdir. Diğer ikisinin kesitlerinden ve yerleşimlerinden, özgün olmadıkları ve çürümüş *direk*'ler yerine kullanıldıkları anlaşılmaktadır.

Ambar [1-02]

Dandraba'nın kuzeybatı duvarının batısında yer alan ambar, 3,20 m x 4,20 m ölçülerinde ve yaklaşık 1,85 m yüksekliğinde bir mekandır (Res. 16). Mekan giriş, 108 cm yüksekliğindeki ve 70 cm açıklığındaki ahşap kapı/kapak ile sağlanır. Kapı eşığı zeminden yaklaşık 40 cm yüksekliğindedir ve böylece ambar zeminini *dandraba*'dan kesin bir şekilde ayırmaktadır.

Kapının *dandraba* tarafındaki yüzeyinde dövme demir menteşeler ve kilit dikkati çekmektedir (Res. 17). Bu menteşeler evdeki diğer menteşelere göre farklı, dikdörtgen biçime yakın, ince uzun biçimlendirilmişlerdir. Ambarda, mekanın kuzeybatı duvarına paralel uzanan ve duvardan yaklaşık 1 m uzaklıkta, zeminden 105 cm yükselen ve yörede *haro* olarak adlandırılan ayırıcı bir bölme bulunmaktadır.

Ara [1-03]

Dandraba'dan ulaşılan *ara*, yöredeki hemen hemen tüm konutların ambar katında bulunmakta ve zemin kat ile bağlantısı olmayan bir ürün taşıma mekanı olarak işlev görmektedir. Çayırdan ya da tarlalardan

getirilen otların ya da ürünlerin *ara* mekanı ile çayı- rı/tarlayı/bahçeyi bağlayan ahşap bir rampa yardımıyla ambar katına ulaştırıldığı bilinmektedir. *Ara* mekanının varlığı, yöredeki konutlarda sıklıkla gözlenen, zemin kattan ambar katına çıkan merdivenin darlığını da açıklamaktadır.

Zurabet Evi'nin *ara*'sında dikkati çeken, mekanın dışı kapalı olmasıdır. Sonradan kapatıldığı, kapatılmakta kullanılan ahşapların görünümündeki, yerleştirilme biçimindeki ve kesitlerindeki farklılıktan anlaşılmaktadır (Res. 18).

Ambar [1-04]

Dandraba'nın kuzeybatı duvarının kuzey tarafında yer alan ambar 4,20 m x 3,30 m ölçülerinde ve yaklaşık 1,90 m yüksekliğindedir (Res. 19a-b). Mekana giriş, 0,58 x 1,10 m boyutlarındaki kapı/kapak açıklığından sağlanır. Kapı eşiği 26 cm yüksekliğindedir.

Kapı kanadının *dandraba* tarafındaki yüzünde göze çarpan dövme demir menteşeler, üçgen biçimleriyle evdeki diğer kapılarda kullanılan menteşelerle benzerlik göstermektedir (Res. 20).

Özellikle kuzeydoğu duvarı ve tavanı oluşturan döşeme tahtaları çok hasarlı olan mekanın yaklaşık 100 sene önceki bir yangında kısmen zarar gördüğü öğrenilmiştir⁶. Günümüzde kemirgenlerin rahatça girebildiği ve bu nedenle ambar işlevini sürdüremeyen mekan, gözden çıkarılan ya da seyrek ihtiyaç duyulan eşyaların konulduğu bir depo olarak kullanılmaktadır.

AHIR KATI

Dandraba ile doğrudan bir bağlantısı bulunmayan ahır katına ahır bölümünün önünde yer alan, 9,70 x 2 m ölçülerindeki *ahorun kapı*'dan ulaşılmaktadır. Zurabet Evi'nin ahırını iki bölümlüdür ancak bölümlerin boyutları sonradan değiştirilmiştir (Res. 21).

Ahorun Kapı [A-01]

Dandraba'ya ulaşan giriş sahanlığının güneydoğusundan ya da konutun kuzeydoğu duvarı boyunca yüründüğünde, ahırların açıldığı ahorun kapı olarak anılan taşlığa varılır. Burası, dere taşlarının dağınık olarak döşendiği bir alandır. *Dandraba*'nın

güneydoğu sınırı ile yaklaşık olarak aynı hizadadır. Helanın ve *dandraba*'nın kirişlerini taşıyan dikmeler, bu alana yerleştirilmiş büyük taşlara oturmaktadır. Mekanın yüksekliği, *dandraba*'nın döşeme tahtalarından taşlığın zemin kotuna kadar yaklaşık 2,50 m olarak ölçülmüştür. Konutun doğu sınırından yaklaşık 90 cm mesafede, *merek* ve *akpunluk* kotundan taşlık kotuna ulaşmayı sağlayan taş basamaklar yerleştirilmiştir (Res. 22a-b).

Küçük Ahır [A-02]

Ahorun kapı'nın güney yönünde bulunan küçük ahır yaklaşık 3,00 x 4,90 m ölçülerinde ve 2,10 m yüksekliğindedir. Mekana 80 cm açıklığındaki, 1,40 m yüksekliğindeki kapıdan girilmektedir. Zemindeki döşemeler ve *sanatzgal* yöredeki ahırların karakteristiğini yansıtmaktadır (Res. 23). Mekanın güney köşesinde, 1,5 x 1,2 m ölçülerinde bir alan çitten bir kapı yardımıyla mekandan bölünmüştür. Yörede *saskro* olarak adlandırılan bu alan danalık olarak ayrılmıştır.

Büyük Ahır [A-03]

Ahorun kapı'nın doğu tarafındaki kapıdan "L" planlı büyük ahıra girilir. Mekanın güneybatı-kuzeydoğu doğrultulu kolu yaklaşık 8,20 m uzunluğunda, 3,90 m genişliğindedir (Res. 24). Büyük ahırın özgün tabanı zaman içinde toprak ve saman ile dolduğu için zemini günümüzde küçük ahırdan daha yüksektedir. Bu sebeple ve yöredeki diğer ahırlardan edinilen bilgiler ışığında bu mekanın tabanının da, küçük ahırda olduğu gibi gübrenin *sanatzgal* yoluyla *akpunluk*'a gitmesini kolaylaştırmak amacıyla aralıklı tomruklar döşenerek oluşturulduğu düşünülebilir.

Hoço [A-04]

Yöredeki konutların hemen hepsinin bahçesinde yer alan *hoço*, *buhar*'ın yetersiz kaldığı ya da söküldüğü durumlarda, geniş mekan gerektiren işlerde kullanılmaktadır. Zurabet Evi'nin kuzeybatı köşesinde konumlandırılmış bu mekan, 2,00 m x 2,50 m ölçülerindedir, 60 cm kalınlığındaki düzensiz moloz taş duvarla iki yönden çevrilmiş ve üzeri oluklu sac levha ile kapatılmıştır. *Hoço*'nun zemininde yer alan taşlar, aralarında ateş yakılacak ve üstlerine büyük tencere ya da kazanlar yerleştirilecek şekilde dizilmiştir (Res. 25).

Merek

Zurabet Evi'ne ait *merek*, yaklaşık 3,20 x 3,30 m ölçülerinde, konutun güneydoğusunda yer alan ve üç farklı kot seviyesinde girişi olan bir yapıdır. Yapı yaklaşık 20 derece eğimli arazide, düz bir teras elde etmek için inşa edilmiş taş istinat duvarları üzerinde yer almaktadır. *Karaboğaz* adı verilen kaba geçme tekniği ile birleştirilmiş aralıklı ağaç kütükler yapının duvarlarını oluşturur. Duvar ve döşeme tahtalarının aralıklı olarak yerleştirilmiş olması *merek* yapılarında aranan havalandırmayı sağlar. *Merek* yapısının cephelerinde göze çarpan geçme izleri, yapının buraya taşındığına ya da eski bir konut/merek yapısının malzemelerinin bu yapıda kullanıldığını işaret etmektedir (Res. 26).

CEPHELER

Zurabet Evi'nin cepheleri yöredeki diğer konutların cepheleriyle benzer özellikler taşımaktadır. Eğime paralel uzanan giriş cephelerinde kapı, pencere, giriş sahanlığı ve *hoço/karapan* gibi öğeler bulunur. Ön cepheler, eğime bakan, genellikle ahır, giriş ve ambar katlarının bütünüyle algılanabildiği, hela ve *akpunluk* (gübrelik) gibi mekanlarıyla dikkat çeken gösterişli cephelerdir. Arka cephelerse hemen tüm örneklerde, pencere ve kapı açıklığı bulunmayan, yarıya kadar toprağa gömülü sağır cephelerdir. *Buhar*'lar genellikle arka cephelerde yer alır.

Zurabet Evi'nin tüm cephelerinde, yöredeki benzerleri gibi, taşıyıcı sistem açıkça görülmektedir. Köşelerde geçmelerle birleştirilen ve *yaka*'ları oluşturan duvar tahtaları, cepheden bakıldığında odaların boyutlarını belli etmektedir. Güneydoğu ve kuzeybatıya bakan yan cephelerde çatı sistemi, *direk - dogan - zağla - sıvık* ilişkileri okunmaktadır (Res. 27a-d).

ZEMİNLE İLİŞKİ

Konutların zemin hareketlerine bağlı olarak zaman içinde oturmasını engellemek amacıyla, temel kazıları sert zemine/kayaya ulaşana kadar sürer. Ahır tabanını oluşturan tomruklar da yaklaşık bu kotta döşenmektedir. Ahırın arka duvarı eğime yerleşmekte, eğimden kazanılan kot farkıyla ahıra girişi oluşturan *ahorun kapı*, gübrelüğün (*akpunluk*) oturduğu zeminden yüksekte kalmaktadır.

Ahırın ve dolayısıyla temel zemininde döşeme olarak kullanılan tomruklar gübrelerin *akpunluk*'a akması için aralıklı yerleştirilmiş ve ahırın girişine dik doğrultuda, aralarında 30 cm mesafe kalacak şekilde bitirilerek, gübrelerin *sanatzgal* adı verilen bu oluktan akması sağlanmıştır. Ahırın döşemesinde kullanılan ağacın, hayvanların sıcaklığına dayanabilecek çam, meşe ve kiraz ağacı gibi sert cinslerden seçildiği öğrenilmiştir. Temel seviyesinden yükselen ve ahırın duvarlarını oluşturan taşlar, kimi noktalarda hatıl işlevi gören ahşap kütüklerle bağlanmıştır.

DUVARLAR

Zurabet Evi'nin zemin ve üst kat duvarları ağırlıklı olarak 15 – 30 cm genişliğinde ve yaklaşık 10 cm kalınlığındaki tahtaların üst üste bindirilmesiyle oluşturulmuştur. Mekanların köşelerindeki duvar birleşimlerinde *yaka*, *gel* ya da *gram* diye adlandırılan geleneksel geçmeler kullanılmıştır. Her bir duvar tahtası, kendine dik olarak yerleştirilecek tahtalar için, yarım kertmeli ya da çatallı geçme oluşturacak şekilde hazırlanmaktadır. Duvarı oluşturan tahtaların orta kesimlerinde ahşap çiviler bulunmaktadır. Bu şekilde duvarların bel vermesi engellenmektedir. Zurabet Evi'nde duvarların içinde bulunduğu düşünülen ahşap çiviler, açık bir yüzey olmadığı için fotoğrafla belgelenememiş, bu tip birleşimlerin varlığı ev sahiplerinden öğrenilmiştir. Ancak köydeki araştırmamızda bazı yapılarda söz konusu detaylar gözlenebilmiştir.

Duvarlarda bulunan pencere ve kapı boşlukları, inşa aşamasından önceki hazırlık sürecinde duvar tahtalarının gereken boyutta boşluğu oluşturacak şekilde ayarlanmasıyla elde edilmektedir. Pencerelerin bazılarının kasasız olduğu, bir kolu kanada çakılan menteşelerin diğer kolunun duvar tahtalarına tespit edildiği görülmektedir. Zurabet Evi'nin kapılarında görülen söveler ise, ya sövenin yanında bulunan duvar tahtalarına "oluklu geçme" kullanılarak ya da sövenin üstünde uzanan tahtalara "zivanalı geçme" sistemiyle yerleştirilmiştir (Res. 28). *Direk*'lere saplanan duvarlarda da aynı oluklu geçme sistemi kullanılmıştır.

Yöredeki yaklaşık 200 yıllık eski evlerde kullanılan duvar tahtalarının kimi yerde 11-12 cm'ye varan kalınlıkları, tomrukların iki yanının yontulması ve

böylece bir ağaçtan bir duvar elemanının elde edilmesiyle mümkün olmuştur. Zurabet Evi de söz konusu eski evlerdendir. Yörede kimi eski konutların duvar tahtalarında görülen balta izleri bu yapım tekniğinin göstergesidir. Zurabet Evi'nde balta izleri *Dandraba* mekanının (Z01) tavan tahtalarında görülmüştür (Res. 29).

DÖŞEMELER

Zurabet Evi'nin zemin kat döşemeleri ahırda bulunan *koşat*'lara, üst kat döşemeleri ise zemin kat duvarlarının tahtaları üzerinden ve açıktan giden ve *koşat*'lardan daha küçük kesitlere sahip *dogan*'lara "yarım bindirme" tekniğiyle dayanmaktadır. Zaman içinde çürüyen, kullanılamaz hale gelen döşemeler değiştirilmiştir; ancak yeterli uzunlukta döşeme tahtası bulunmadığında daha kısa tahtalar zemin kat mekanına yerleştirilen daha küçük kesitli *dogan*'lar üzerinde birleştirilmiştir.

Zurabet Evi'nin döşeme tahtası uzunlukları en fazla 5 m olarak ölçülmüştür. Bunlar *yukarki dandraba*'da bulunan döşeme tahtalarıdır. Evdeki en ince kesitli döşeme tahtası 7 cm kalınlığındadır, en kalın tahtanın kesiti ise 13 cm'dir.

Şavşat'ın bazı köy konutlarında zemin katın döşemesiyle ahır katının tavan kaplaması arasında, ahır kokusunun zemin kata çıkmasını engelleyen bir aralık bulunmaktadır. Ahır *koşat*'larına dayanan döşeme tahtalarının üzeri toprak ve talaşla örtülmüş, onun üzerine giriş katı *dogan*ları ve döşemeleri yerleştirilmiştir. Zurabet Evi'nde bu detay bulunmakta, zemin katın döşeme tahtaları ahır katının tavan kaplamasını oluşturmaktadır.

ÇATI SİSTEMİ

Yöredeki çatılar çoğunlukla ahşap beşik çatıdır ve geleneksel oturtma çatı tekniğiyle inşa edilmiştir.

Yukarki dandraba'nın güneydoğu sınırında bulunan dikmeler üzerinde, kuzeydoğu-güneybatı doğrultusunda, kesit boyutları yaklaşık 20 x 20 cm olan üst üste üç *dogan* bulunmaktadır. Kuzeybatı-güneydoğu doğrultulu, üst üste yerleştirilmiş *dogan*'lardan mekanın kuzeydoğu ve güneybatı sınırını oluşturanlar damlalık aşığı işlevi görmektedir. Aynı doğrultuda uzanan ve *yukarki dandraba*'nın ortasından geçen *dogan*'la-

rın üzerinde aralıklı yerleştirilmiş ve istenen eğimi elde etmek için boyutlandırılmış ahşap dikmeler bulunur (Res. 30). Bu dikmelerin üzerine, yörede *virikada* olarak adlandırılan mahya aşığı yerleştirilmiştir. Bunlar, kesitleri yaklaşık 19 x 22 cm ve 17 x 19 cm olan, üst üste yerleştirilmiş ahşap elemanlardır. *Virikada*'ya dayanan, çatının eğimini oluşturan merteklere yörede *zağla* adı verilmektedir. *Zağla* boyutları değişmektedir, ancak ortalama olarak 20 x 20 cm kesitine sahip oldukları söylenebilir. *Zağla*'ların üstü çatı kaplamasına destek olacak *sırık*'larla doldurulmuştur (Res. 31). Bunlar, aralıkları ve kesitleri çok değişken, gelişigüzel yerleştirilmiş elemanlardır. Ağaçların uygun boyuttaki dalları fazla işlemiden geçirilmeden bu amaçla kullanılabilir.

Zurabet Evi'nin güneydoğu cephesinde bir alınlık duvarı bulunmamaktadır. *Zağla* ya da *dogan*'lara paralel uzanan ve bir alınlık duvarı oluşturan tahtalara yörede *cihur* denmektedir. Evin kuzeybatı cephesinde alınlık duvarı vardır. *Cihur* adı verilen tahtalar, cepheye dik uzanan ve üst üste bindirilmiş kirişlerle geçme tekniğiyle birleştirilmiştir.

ZURABET EVİ'DE GÖZLENEN SORUNLAR

Yapıdaki hasarlar (Res. 32a-c) "böcek hasarı", "mantar çürüklüğü / rutubet", "niteliksiz malzeme ile yenilenmiş bölge / niteliksiz ek", "sıva dökülmesi", "malzeme kaybı", "korozyon", "bitki oluşumu", "yangın sonucu kömürleşme", "aşınma", "hava etkisi sonucu renk değişimi" ve "ahşap elemanda çatılma" başlıkları altında incelenmiştir. Yöredeki diğer konutlarla yapılan karşılaştırma sonucunda yangın sonucu kömürleşme hariç diğer hasarların incelenen yapılarda da ortaya çıktığı belirlenmiştir.

YÖREDEKİ KONUTLARIN KORUMA SORUNLARI

Balıkli Köyü'nde yaşanan sorunlar yalnızca mimari koruma sorunları ve hasarlar başlığı altında değerlendirilemez. Yerleşimin özgün dokusunun ve yerleşimdeki canlı hayatının tehlikede olduğu çeşitli göstergelerle açığa çıkmaktadır. Yerleşimdeki çevre sorunlarının başında HES projelerinin gerek doğal çevre gerek yöre halkı üzerindeki etkileri, artan endüstriyel ürün kullanımı sonucunda oluşan atıklar konusundaki politikasızlık ve artan yapı yoğunluğuna bağlı olarak verimli tarım arazilerinin kaybedilmesi gelmektedir (Aydemir, 2010: 144-150).

Konutlarda gözlenen hasarlar Zurabet Evi öze-
linde belirtilen sorunlarla büyük ölçüde paralellik
göstermektedir. Özellikle zeminden gelen rutubetin ve yağmurun etkisiyle zemine yakın ahır
kiriş ve hatıllarında (*koşat* ve *guant*'lar) ve çatı
kirişlerinde (*zağla* ve *sırık*'lar) mantar çürüklüğü
yaygındır. Kimi konutlarda sonradan eklenmiş su
tesisatından kaynaklanan sızıntının bu çürüklüğü
hızlandırdığı görülmüştür. Şehir konforunu köye
taşımak amacıyla konuta eklenen donatılar ve
uyumsuz malzemeler ahşap malzemenin bünye-
sindeki hasarların artmasına sebep olmaktadır.
Özgün ya da sonradan eklenmiş hela birimlerinde,
hela zeminine uygulanan çimento harcı, ahşapla
farklı genleşme oranlarına sahip olduğundan su
sızıntısına ve çoğu konutta özellikle hela birimi
çevresinde beyaz çürüklük mantarı oluşumuna
neden olmuştur. *Dandraba*'nın altında kalan büyük
kesitli kirişler (*koşat*), özellikle cephedeki hela
biriminin yakınlarında hemen tüm örneklerde
beyaz çürüklük mantarı hasarına maruz kalmıştır.
Daha hasarlı örneklerde malzeme yapısını tamamen
kaybetmiş ve lif lif ayrılmış durumdadır.

Mekanik aşınmanın ve açık hava koşullarının ahşaba
etkisi, konutların üst ve alt dandraba mekanlarındaki
döşemelerin (aynı zamanda alt katın tavanıdır) alt ve üst yüzleri arasındaki farktan anlaşıl-
maktadır. Alt kattaki yüzde daha az renk değişimi
olmuşken, üst kattaki yüzde hem renk değişimi hem
de ince yarıklar ve çatlaklar daha belirgindir. Aşın-
ma sonucu ahşap korunmasız hale geldiğinden, üst
dandrabanın döşemesini oluşturan bu elemanlarda
yaygın böcek hasarı görülmektedir.

Buharların sökülmesiyle açığa çıkan yüzeylerde, ısınan buhar taşları ile duvar tahtaları arasında kalan kesitteki yoğunlaşmadan kaynaklanan yoğun mantar çürüklüğü göze çarpmaktadır.

Açık hava etkisine bağlı olarak cephelerde karar-
ma ve grileşme şeklinde renk değişimleri gözlemlenmektedir. Yüzeydeki odun dokusunun UV ışınları etkisiyle bozunmaya uğraması sonucu bu elemanlarda oluşan ince çatlaklar mantar ve bakteriler için yaşam ortamı hazırlamaktadır (Erdin, 2009: 32). Aynı şekilde yöredeki iklimin etkisiyle suyla teması engellenemeyen bu yüzeylerde nem miktarının istenen düzeyde kalması mümkün olmamaktadır.

Köydeki konutlarda bir onarım ya da yeni bir ahşap konut ihtiyacı ortaya çıktığında, bu işlemler için gerekli ahşap malzemenin edinilmesi yöre halkı için sıkıntılı bir süreç olmaktadır. Geleneksel olarak yapıdaki taşıyıcı sistem elemanlarında kullanılan ahşaplar, daha dayanıklı olması sebebiyle odunun özodun bölgesinden elde edilen malzemelerden seçilmiştir. Günümüzde malzeme elde etmede yaşanan sıkıntılar sonucu böyle bir seçme şansı ortadan kalkmıştır. Verilen malzemeyle inşa edilen yeni konutlarda kullanılan ahşaplar eski konutlardakilere nazaran daha hızlı şekilde bozulma sürecine girmektedir.

Yörede yapılan görüşmelerden öğrenildiğine göre, cephelerdeki karar ve grileşme konut sahiplerini rahatsız etmekte ve bu yüzden cepheleri deterjanlı sular ve fırçalarla temizleme yoluna gidilmektedir. Sık aralıklarla tekrarlanan bu temizleme işlemi sonunda cephelerdeki elemanlarda hem baz etkileşiminden ötürü direnç kaybı ve yumuşama hem de nem artışı görülmektedir. Bu etkenler sonucunda cephe elemanları mantar ve böcek hasarlarına daha açık hale gelmektedir.

Balıkli, geçmişteki canlı ticari ortamını yitirmesi ve tarım hayvancılık faaliyetlerine verilen devlet desteğinin azalması sonucu, şehirlere göç vermeye başlamış ve bütün yıl yerleşimde kalan insan sayısı azalmıştır. Yerleşimdeki yapıların yaklaşık yarısı kışın kullanılmamaktadır, ilkbahar ve sonbahar aylarında ise genellikle tarımsal faaliyetler için köyde kalınmaktadır. Yalnız yaz mevsiminde gelenlerse yöreyle tarımsal bir bağı bulunmayan ve konutlarını yazlık olarak kullanmaya başlayanlardır.

1960'ların sonuna kadar inşa edilen konutlarda geleneksel yapı sistemi ve malzeme kullanılırken, sonraki yıllarda geleneksel sisteme yeni teknik ve malzemeler eklenmiş, 1990'lı yıllardan sonra ise tamamen betonarme sistem tercih edilmeye başlanmıştır (Aydemir, 2010: 128). Kırsal yaşam kültürünün etkisiyle yüzyıllar içinde biçimlenen geleneksel konutlar, kullanıcıların yeni alışkanlıklarına yanıt vermediğinden, konutlarda malzeme ve geleneksel dokuyla uyumsuz, hela, banyo ve mutfak birimleri yapılmıştır. Konuta yeni eklenen mekanların haricinde işlevsizleşen ve dönüştürülen mekanlar da bulunmaktadır. Hayvancılığın bitmesiyle ahırlar terk edilerek zaman içinde bakımsız ve harap bir hale dönüşmüş, tarım faa-

liyetlerinin azalması ya da sonlandırılması sonucu ambar katları işlevsizleşmiştir.

SONUÇ

Doğu Karadeniz bölgesinde geleneksel kırsal yaşam kültürünün kısmen sürdürüldüğü bilinmektedir. Ancak son dönemlerde kırsal alanda önüne geçilemeyen niteliksiz yapılaşma alışkanlığının, yörenin özgün mimarisinin devamlılığını engellediği gözlemlenmiştir. Günümüzde, yöredeki ahşap konut geleneğini devam ettirebilmek, yeni inşaat ve bakım aşamasında malzeme ve nitelikli usta sıkıntısı yaşandığı için zorlaşmakta, bu zorluk yöre halkının özgün mimari gelenekleri terk etmesine neden olmaktadır. Bu tabloya mimari açıdan bakabilmek ve yöreyle ilgili literatüre bilimsel katkı sağlamak amacıyla alan çalışması olarak seçilen, Artvin Şavşat'a bağlı Meydancık Beldesi Balıklı Mahallesi'ndeki Zurabet Evi yöre mimar-

lığının en eski ve özgün örneklerinden biridir. Zurabet Evi'nin ayrıntılı belgelenmesini ve bu belgelemeyi zenginleştirmek amacıyla yöredeki diğer yapıların da incelenmesini içeren alan çalışması Temmuz 2008 ve Ağustos 2009 aylarında gerçekleştirilmiştir.

Yörede tarım ve hayvancılıkla uğraşan nüfusun azalması, eski köy konutlarındaki mekanların dönüştürülmesine, yeni yapılan konutlarda da geleneksel planlamanın ve yapım tekniklerinin terk edilmesine yol açmıştır. Eski konutlarda ambar katlarında yaşama mekanı oluşturulmuş, yeni yapılan konutlarda ahır mekanı konut programına dahil edilmemiştir. Yöredeki mimarinin korunması amacıyla geliştirilen önerilerde, bu yeni eğilim göz önünde bulundurulmalıdır. Bu doğrultuda geliştirilecek mimari koruma önerileri, yapının ömrünü uzatmak ve kullanıcı isteklerini karşılamak bakımından yararlı olacaktır.

NOTLAR

- ¹ Bu makale İTÜ Fen Bilimleri Enstitüsü Restorasyon Programı'nda Doç.Dr. Deniz Mazlum'un danışmanlığında 2010 yılında hazırlanan yüksek lisans tez çalışmasından yararlanılarak hazırlanmıştır (Göçmen, 2010).
- ² Önemli Doğa Alanı (ÖDA) kavramı "doğadaki canlı türlerinin nesillerini sürdürebilmesi için özel önem taşıyan coğrafyaları" tanımlar ve "uluslararası ölçekte önemli alanları" işaret eder. Alanlar *Conservation International*, *BirdLife International* ve *Planlife* önderliğindeki uzmanlar tarafından geliştirilen kriterlere göre seçilmektedir. Türkiye'nin ÖDA'larının envanteri Doğa Derneği'nin öncülüğünde çeşitli kuruluş ve bilim insanlarının katkısıyla çıkarılmış ve yayımlanmıştır.
- ³ *Hoço* yörede evlerin bahçesinde yer alan, moloz taş duvarla çevrili üzeri kapalı birimlere denmektedir. Pekmez kaynatmak gibi büyük mekan gerektiren işlerde kullanılır.
- ⁴ Kişisel görüşmeler sırasında öğrenilmiştir.
- ⁵ Zurabet, Gürcü dilinde 'Zurab'ın evi/yurdu' anlamına gelmektedir (Balıklı Köyü sakini Nurten Aydemir'den edinilen sözlü bilgi). Yöre sakinleri yapıyı "Zurabet'in ev" olarak anarlar.
- ⁶ Balıklı Köyü sakini Osman Yüksek'den alınan sözlü bilgi.

KAYNAKLAR

- Aydemir, E., 2010.
Yöresel Mimarinin ve Kırsal Dokunun Korunması: Artvin Şavşat Balıklı Mahallesi Örneği. İstanbul Teknik Üniversitesi (Yüksek Lisans tezi), İstanbul.
- Erdin, N., 2009.
Ahşap Konservasyonu. İstanbul Üniversitesi Orman Fakültesi Yayınları, İstanbul.
- Göçmen, D., 2010.
Doğu Karadeniz Kırsal Mimarisi için Koruma Önerileri: Artvin İli - Balıklı Mahallesi - Zurabet Evi Örneği. İstanbul Teknik Üniversitesi (Yüksek Lisans tezi), İstanbul.
- Özgüner, O., 1970.
Köyde Mimari: Doğu Karadeniz. Orta Doğu Teknik Üniversitesi Yayınları, Ankara.
- Kişisel Görüşmeler, 2009-10:
Nurten Aydemir, Vezir Koçak, Nihat Özdemir, Asim Gültekin, Osman Yüksek (Balıklı Köyü sakinleri)
- (<http://www.dogadernegi.org/index.php?sayfa=onemli-doga-alanlari>) Erişim Tarihi: Mayıs 2010
- (http://turkiye-haritasi.turkiyedestani.com/bolge/harita/artvin_haritasi_3.jpg) Erişim Tarihi: Mayıs 2010

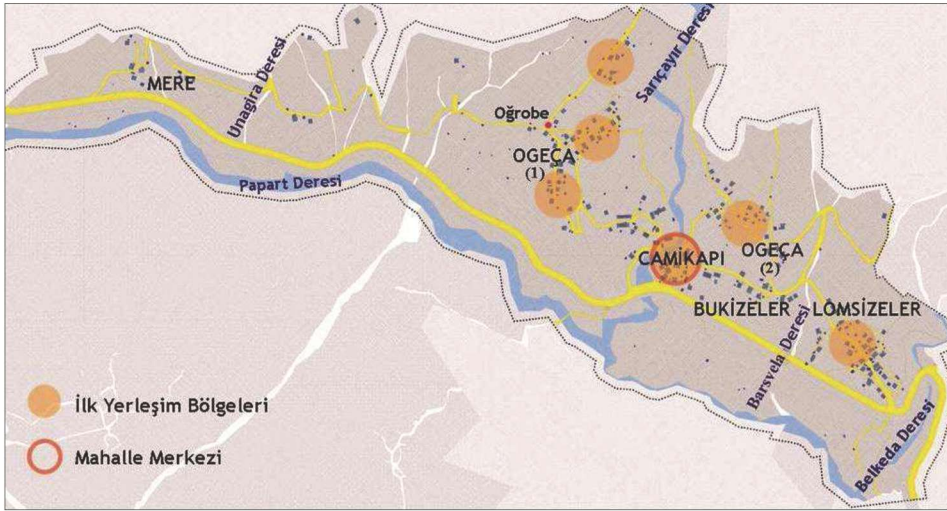
YEREL TERİMLER

Ahor	Ahır	Karaboğaz	Duvar elemanları arasında boşluk kalacak şekilde kabaca yontulmuş kütüklerle yapılan geçme sistemi
Ahorun kapı	Taşlık	Karapan	Konutların bahçelerinde taşlarla oluşturulmuş ve geniş mekan gerektiren işlerde kullanılan ocak
Akpunluk	Konutların yer aldığı bahçelerde, ahır önlerinde ve hela altlarında yer alan gübrelik	Karhana taşı	Derelerden çıkarılan ve ateşe dayanıklı olduğu için <i>buhar</i> 'larda kullanılan taş
Ara	Ambar katlarına tarla ya da bahçelerden bir rampa ile ulaşmaya imkan veren dar uzun mekan, koridor	Kurtboğazı	Duvar elemanlarının arasında boşluk kalmayacak şekilde ince yontulmuş tahtalarla yapılan geçme sistemi
Baga	Tahtadan oyulmuş hayvan yemliği – yalak; ahırda öküzlerin bağlandığı yer	Koşat	Ahırlardaki büyük kesitli giriş
Beç	Ahşap yarmada kullanılan bir alet, keser	Kökнар	Yörede ladin ağaçlarına verilen isim
Bedevra	Çatı kaplaması olarak kullanılan ağaç parçaları, hartama	Maran	Konutların giriş katlarında <i>ev</i> 'in yanında yer alan; peynir, yoğurt, tereyağı gibi ürünlerin hazırlanıp saklandığı mekan
Birlik ev	Bir sülalenin yerleşimde sahip olduğu/yaptığı ilk ev; aileler büyüyüp dağıldıkça birlik evler sökülmiş ve bölünmüş ya da ailenin bir bölümüne bırakılmıştır.	Merek	Samanlık
Buhar	Ocak	Mil	<i>Sekvi</i> 'lerde yer alan kapaklı banyo tekneleri
Cihur	Alınlık duvarı olarak yerleştirilmiş ahşap eleman	Parak	Ahır duvarının hatılına dayanan girişlerin arasındaki boşlukları kapatmak için kullanılan ağaç parçaları
Çakatura	Bağdadi duvar tekniği	Rampa	Ormanlarda, motorlu araçların yanaşabildiği, ağaç istif mevkileri
Çığgar	Yörede ağaç kütüklerinin ya da ince kesitli tahtaların yan yana dizilmesiyle oluşturulmuş kapılara verilen isim, merelerde ve ahırlarda örnekleri görülür.	Sağpore	Danahk (<i>yaylada</i>), <i>sapohovre</i>
Çiçme	Hela	Sakatme	Ahırda tavukların kapatıldığı yer, kümes
Dandraba	Yöre konutlarının giriş ve ambar katlarında yer alan yarı açık mekan, hayat, sofa, eyvan, balkon	Sakavre	Kuzuluk ve oğlaklık
Direk	Ahşap dikme	Sanatzgal	Ahırda gübrelerin akması için ayrılmış, ahır kapısına dik uzanan aralık, kanal
Dogan	Kiriş	Sanatur	Gübrenin atıldığı delik
Ev	Aşhane, yöre konutlarında ocağın bulunduğu mekan, kış odası	Saskro	Danahk
Garabana	Pekmez kaynatılan mekan	Sapohovre	Buzağılık, danalık
Gel	Ahşap yığma sistemde ahşapların geçme noktalarından çıkan kısımları, yaka	Satapa / Satapav	Yörede kimi konutlarda örneği olan, ahır kokusunun yaşama katlarına çıkmasını engelleyen, saman ve toprak ile doldurulmuş bir aralık
Geriki oda	Giriş katında yer alan, koridora açılan mekan	Sekvi	Seki, sedir, kurul, kerevet
Gibe	Merdiven	Sırığ / Sırıği	Ambarda mısırların asılması için kullanılan ahşap sıırıklar
Gogoda	Tahta parçası, yöre konutlarında oval biçimlendirilmiş kapı ve pencere kilidi olarak kullanılan tahtalar	Sırık	Yöredeki çatılarda <i>zağla</i> 'ların üzerine ve onlara dik olacak şekilde yerleştirilen ince ağaç kütükleri
Guant	Ahır duvarlarının üstünde bulunan ve ahırdaki girişleri taşıyan ahşap hatıl	Soc	Yörede köknar ağaçlarına verilen isim
Gram	Geçme	Sova	Söve
Halambara	Yöredeki konutların ambar katlarında bulunan büyük boyutlu sandık	Terek	Raf
Haro	Ambar birimlerindeki bölmeler	Virikuda	Yörede mahya aşığma verilen isim
Hizek/Hizeg	Öküz arabası	Yaka	Ahşap yığma sistemde ahşapların geçme noktalarından çıkan kısımları, <i>gel</i>
Hoço	Konutların yer aldığı bahçelerde, konuta yanaşık inşa edilmiş mekan	Zağla	Yörede çatı merteklerine verilen isim
İleriki oda	Giriş katında yer alan, <i>dandraba</i> 'ya açılan mekan	Zuğblı	Eşik
		Zvağa	Ahır döşemesi

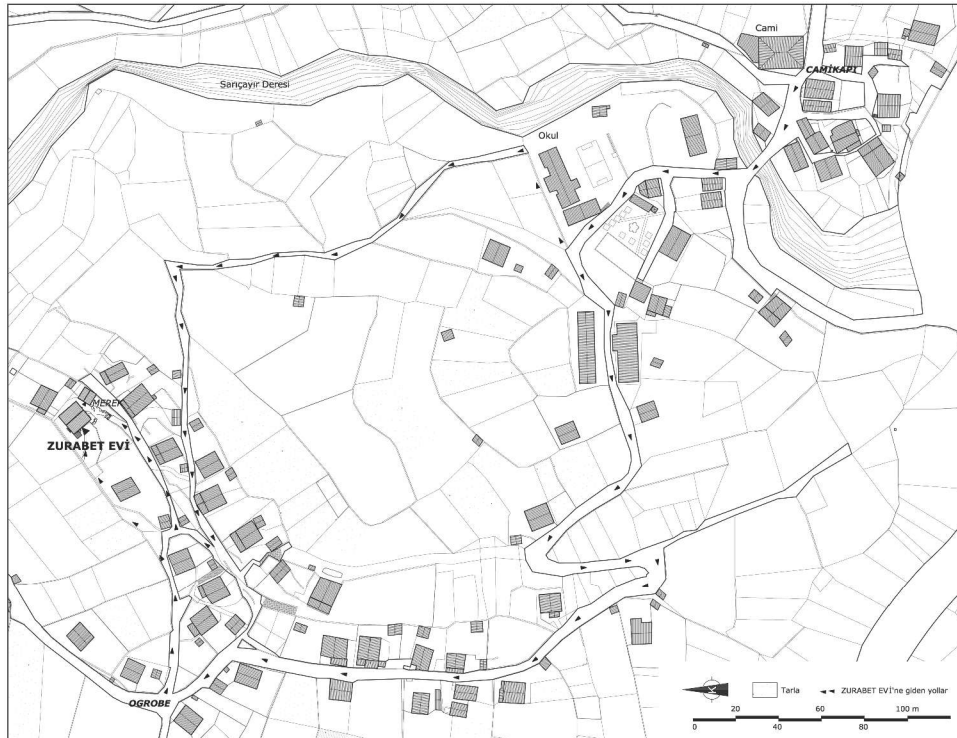
TÜBA-KED 9/2011

Res. 1.
Balıklı Köyü –
Meydancık Beldesi
ilişkisi (http://turkiye-haritasi.turkiyedestani.com/bolge/harita/artvin_haritasi_3.jpg)
Erişim Tarihi: Mayıs 2010

Res. 2.
Balıklı Köyü
durum planı
(Aydemir,
2010: 79)

Res. 3.
Balıklı Köyü
vaziyet planı
([Aydemir,
2010]'da yer
alan plandan
yararlanılarak
düzenlen-
miştir.)

Res. 4a.
Balıklı Köyü
konut örneği

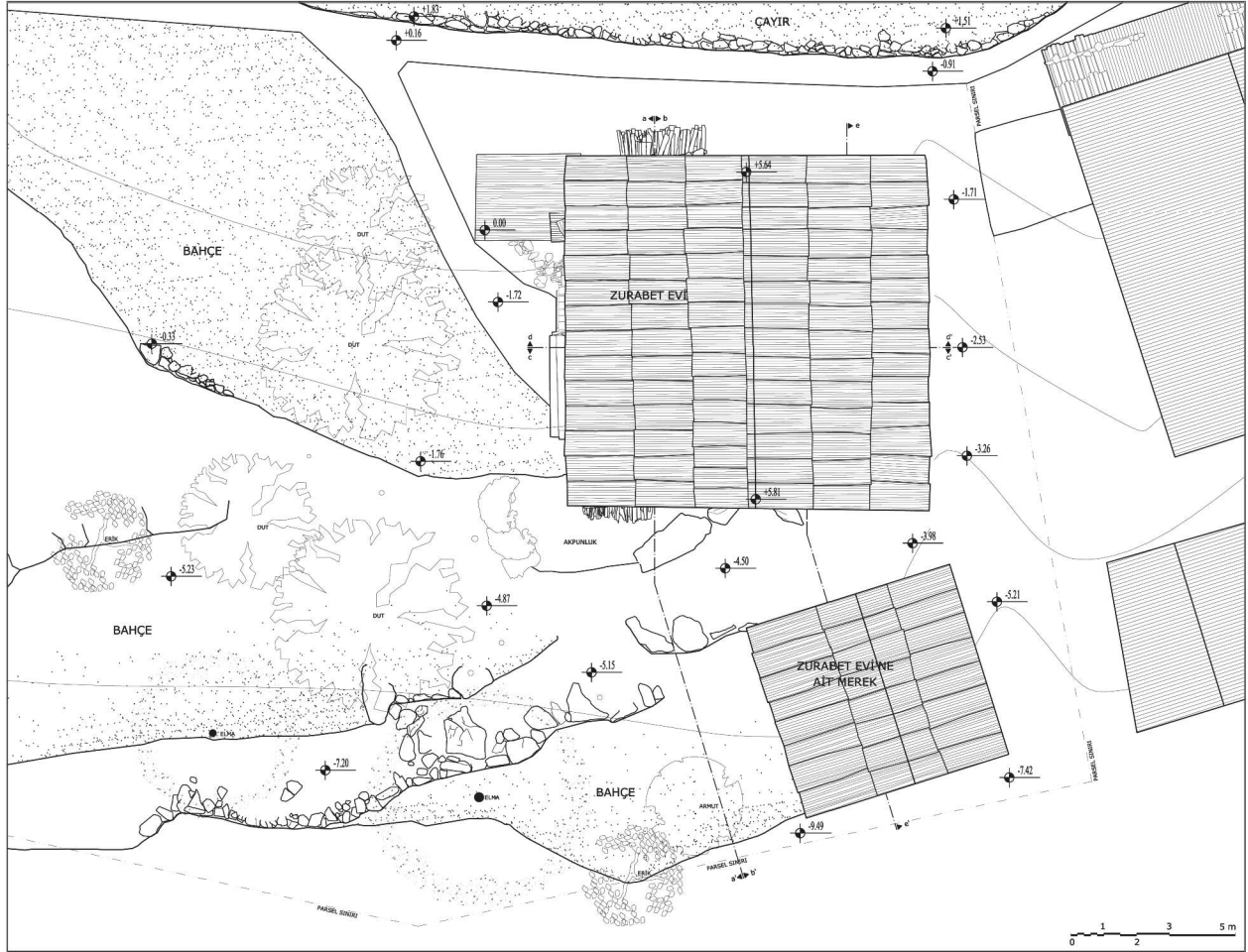

Res. 4b.
Balıklı Köyü
konut örneği

Res. 4c.
Balıklı Köyü
konut örneği

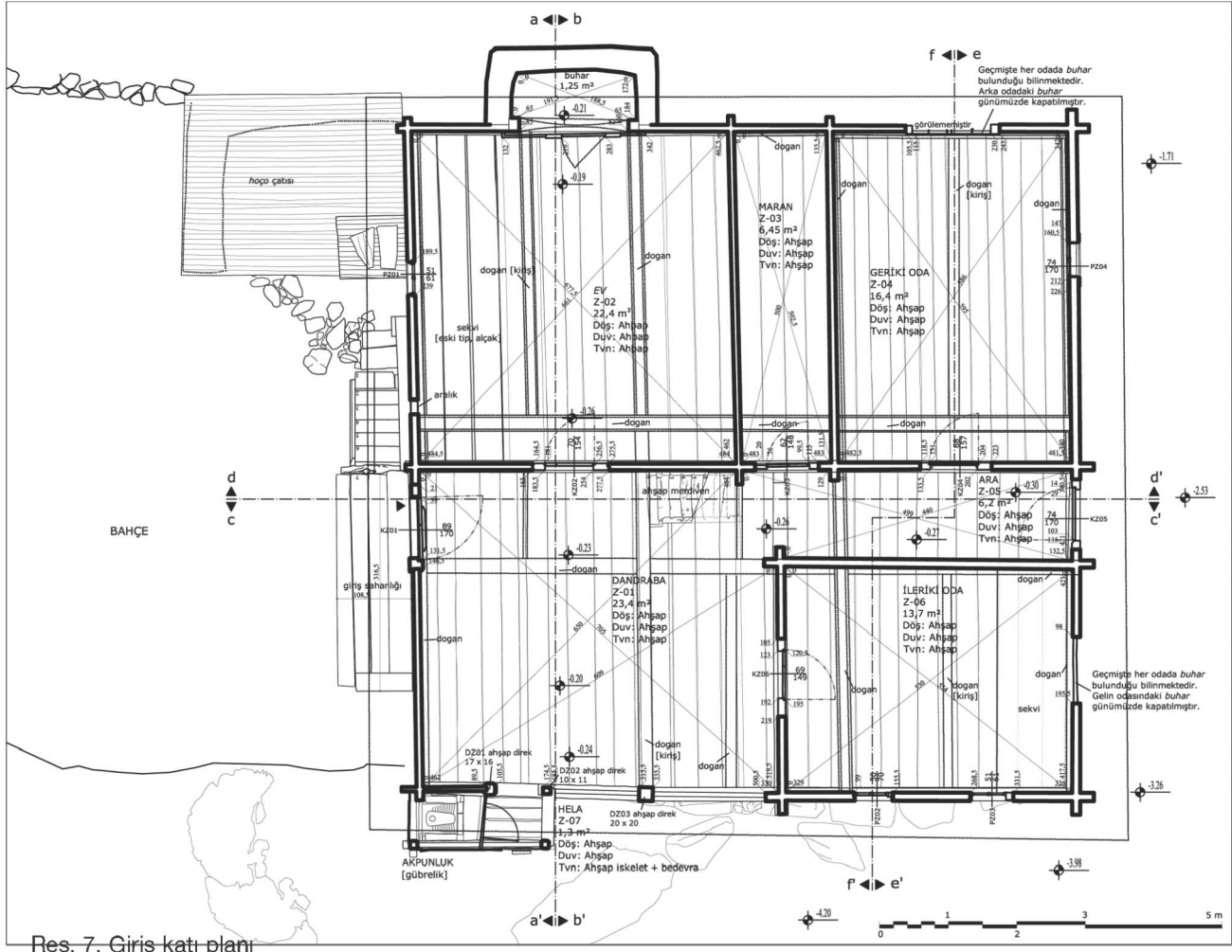
TÜBA-KED 9/2011

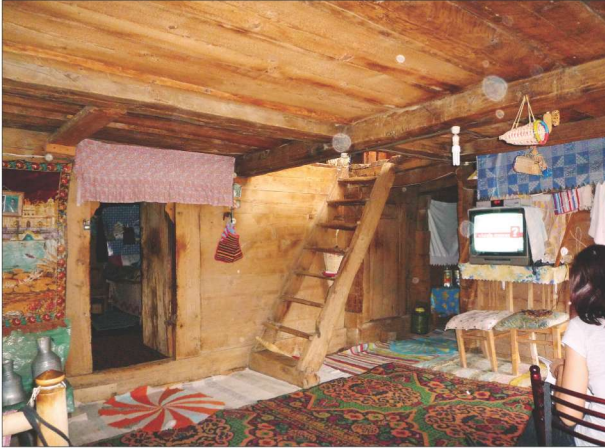
Res. 5. Zurabet Evi durum planı

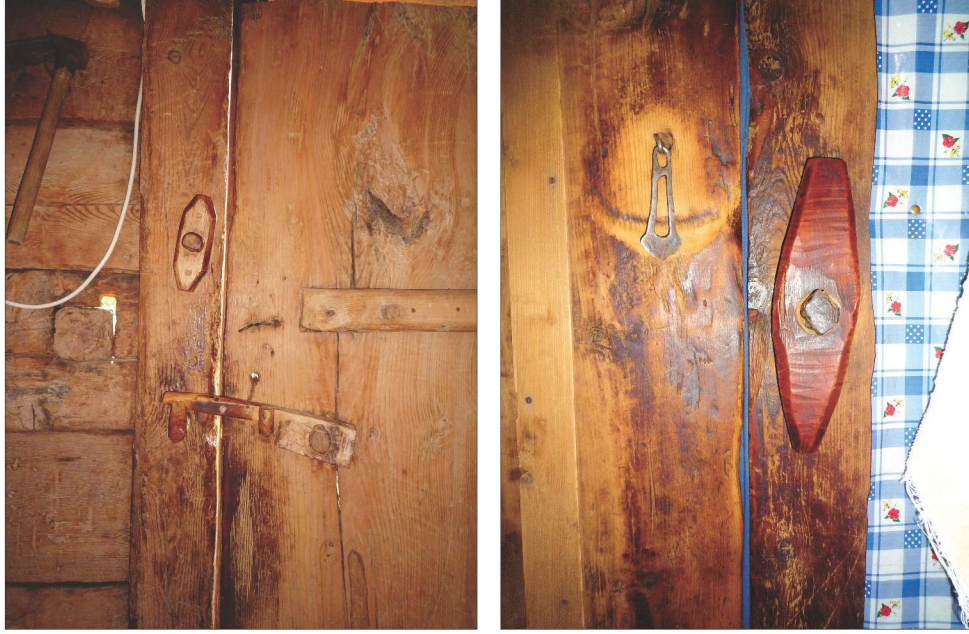
Res. 6. Zurabet Evi cepheleri (a- güneydoğu, b- güneybatı, c- kuzeybatı, d-kuzeydoğu)

Res. 7. Giriş katı planı

Res. 8. Dandraba mekanından iki görünüş

Res. 9. Konutun giriş katında bulunan özgün ahşap kilit örnekleri

Res. 10a.
Ev mekanından
görünüş

Res. 10b.
Ev mekanından
görünüş

Res. 11.
Yenilenmiş
kilit

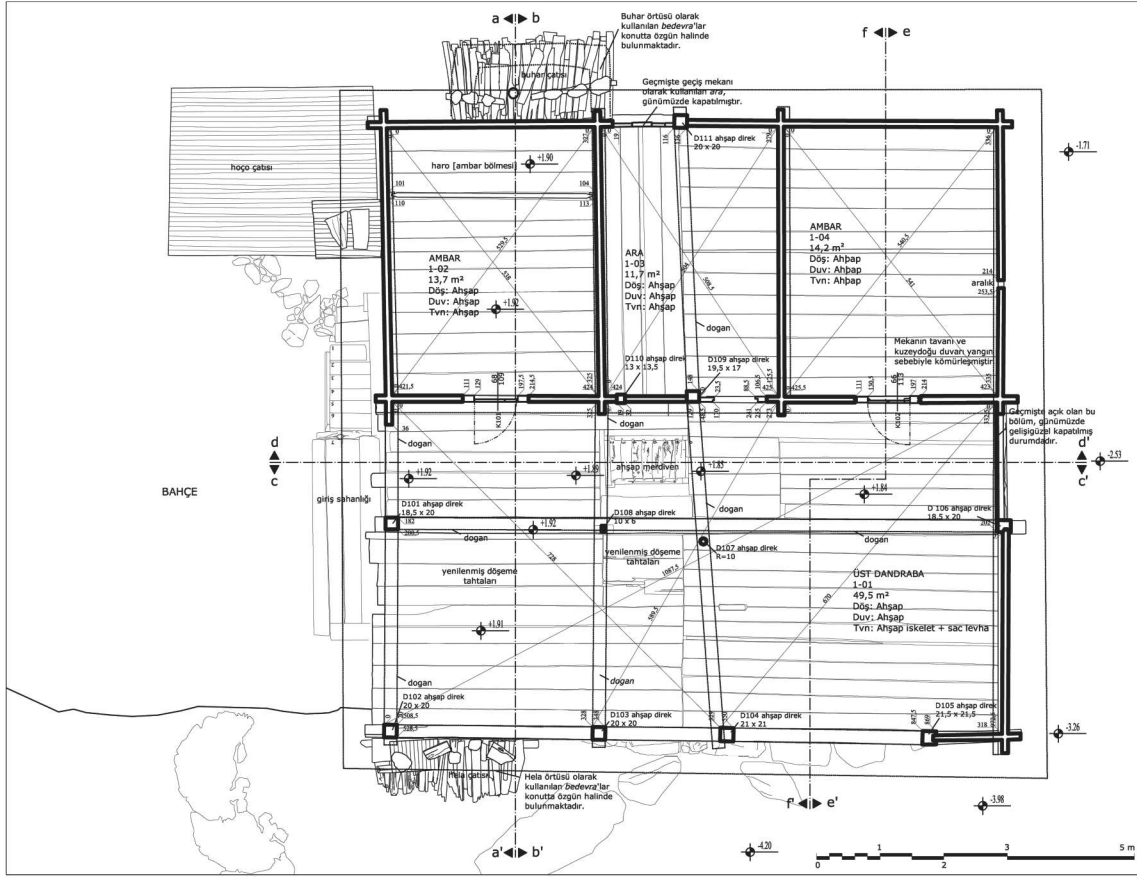

Res. 12.
İleriki
Oda

Res. 13. Hela birimi

TÜBA-KED 9/2011

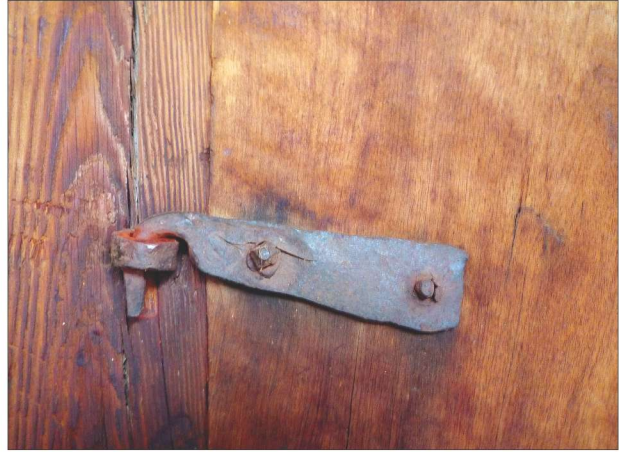
Res. 14. Ambar katı planı

Res. 15. Yukarıki Dandraba mekanından dört görünüş

Res.16. Ambar birimi

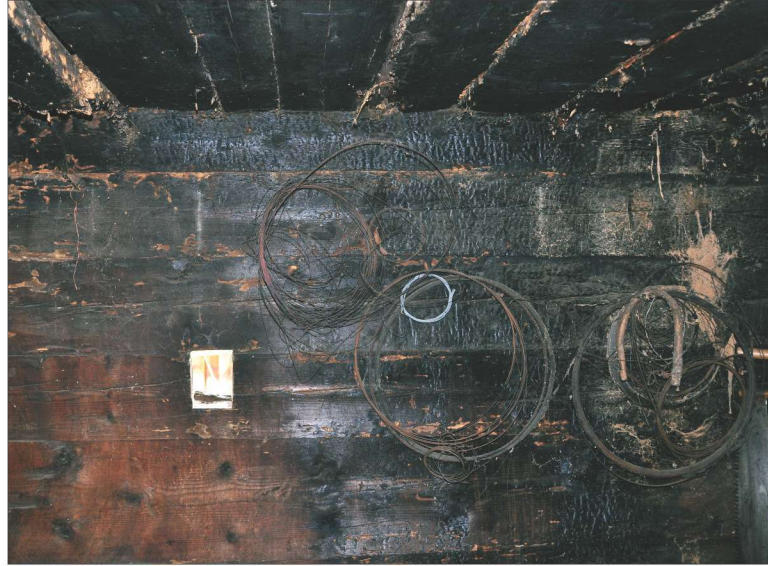
Res. 17. Ambar mekanına giriş kapağı ve dövme demir menteşe

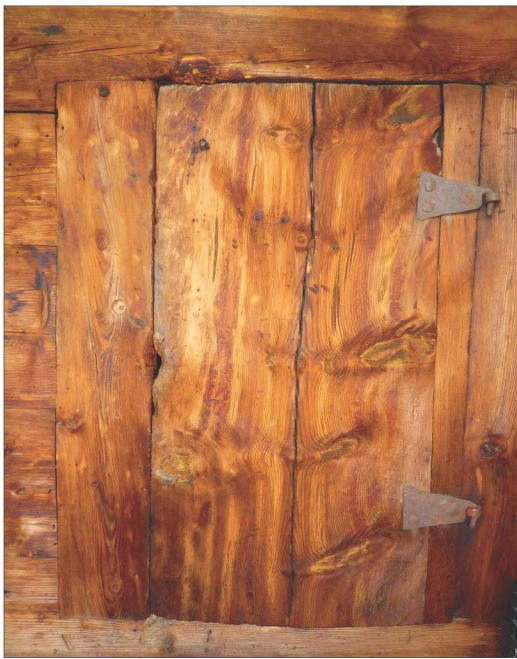
Res. 18. Ara mekanı

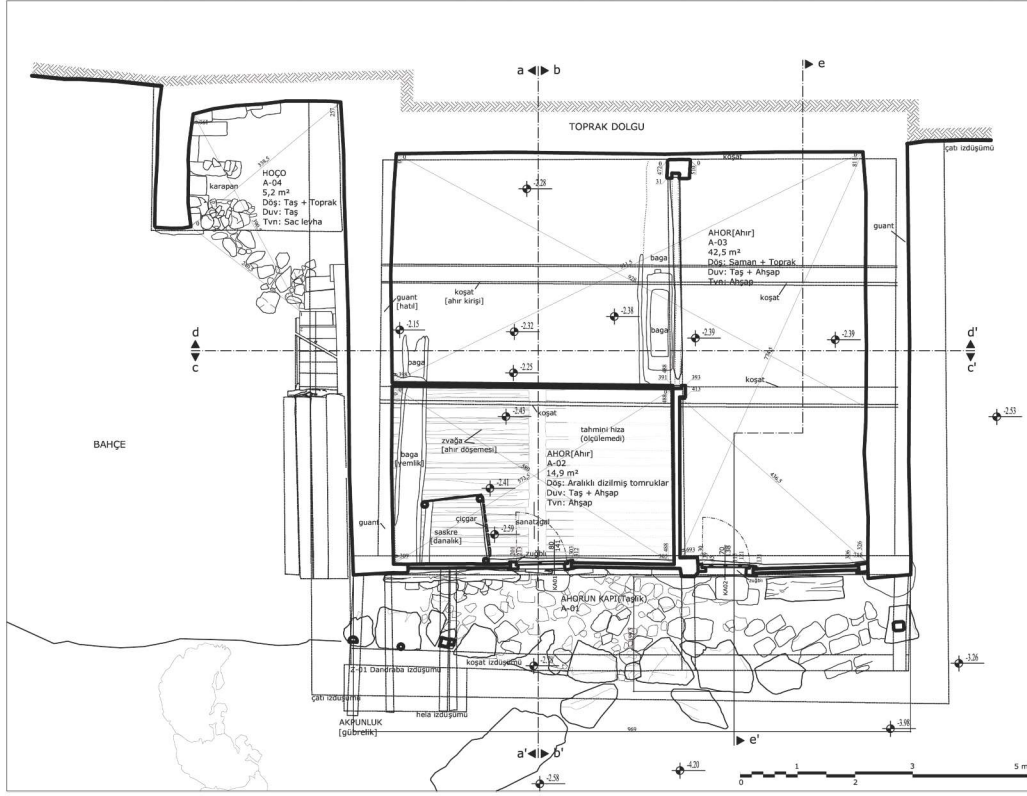
Res. 19a.
Ambar
birimi

Res. 19b.
Ambar
birimi

Res. 20. Ambar mekanına giriş kapağı ve dövme demir menteşeler

Res. 21. Ahır katı planı

Res. 22a. Ahırın kapı ve basamaklar

Res. 22b. Ahırın kapı ve basamaklar

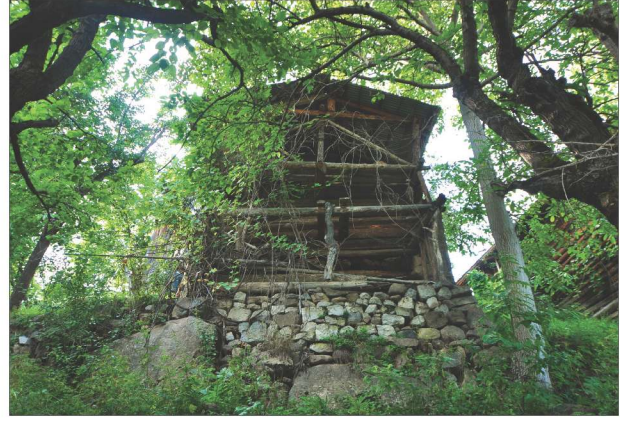
Res. 23. Küçük ahır ve sanatzgal

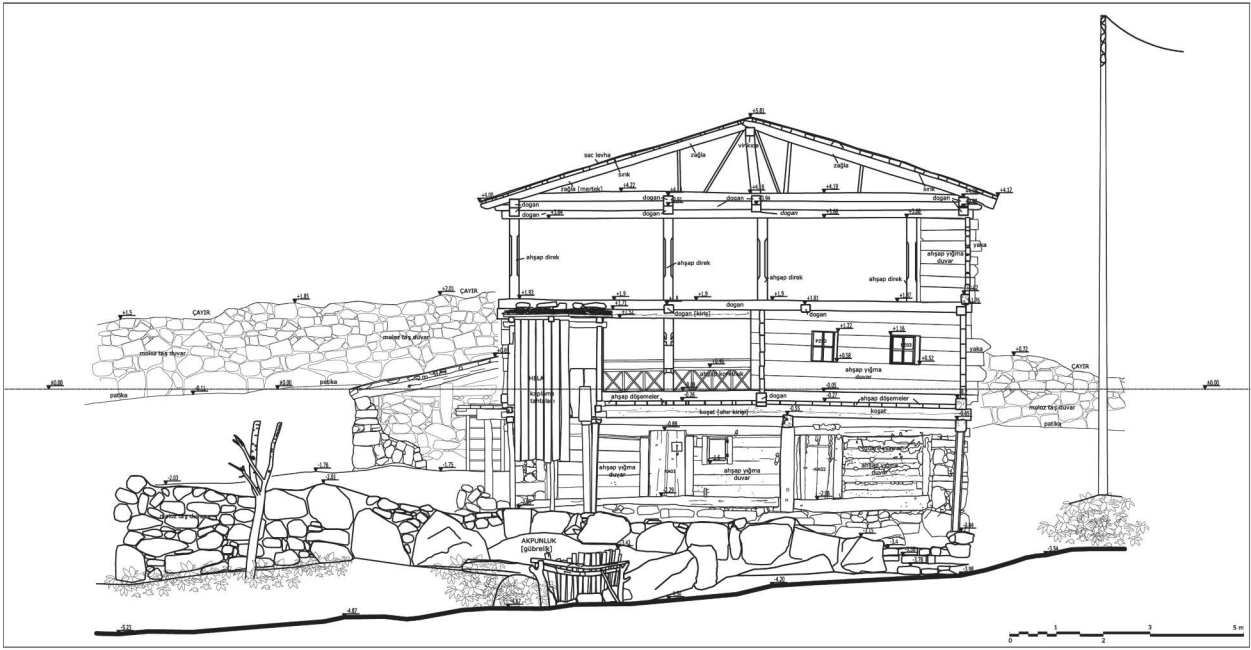
Res. 24. Büyük ahır

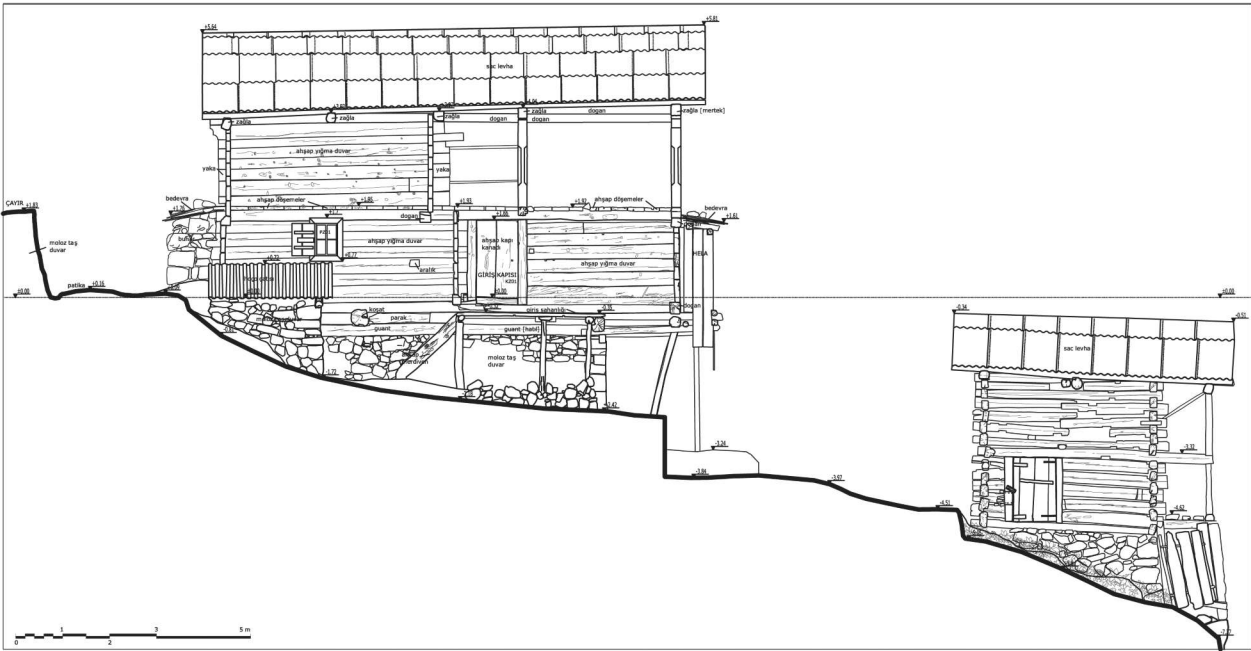
Res. 25. Hoço ve içerisinde yer alan ocak düzeneği

Res. 26. Merek

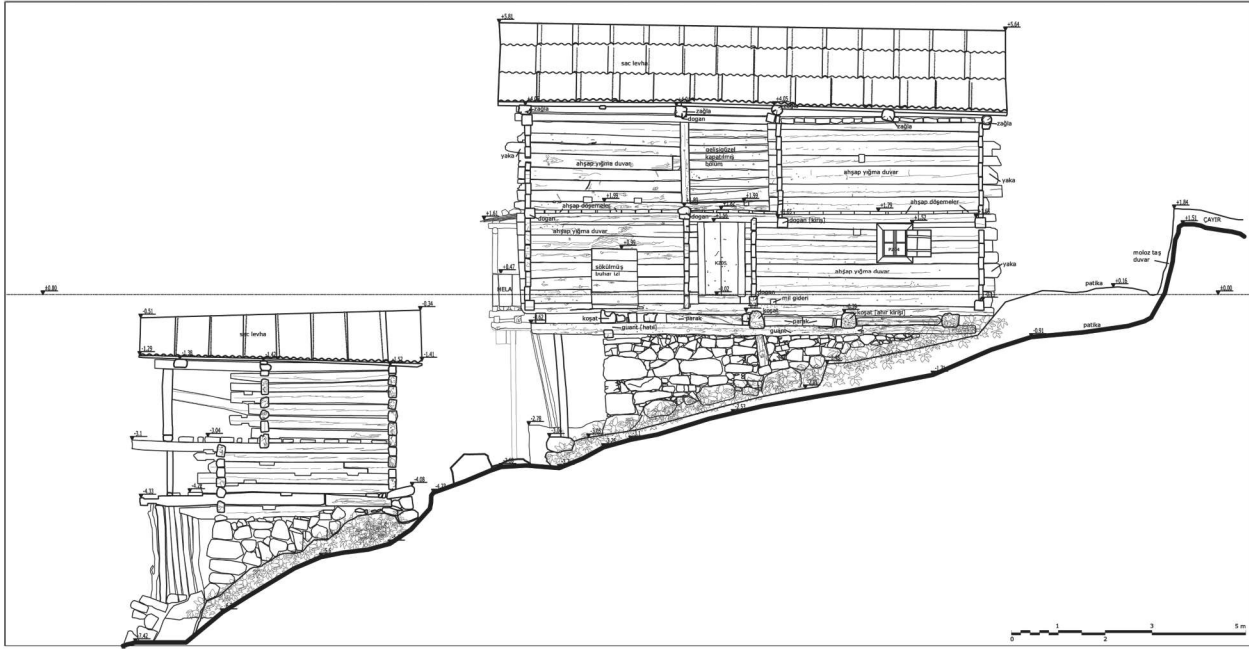

Res. 27a. Güneydoğu cephesi

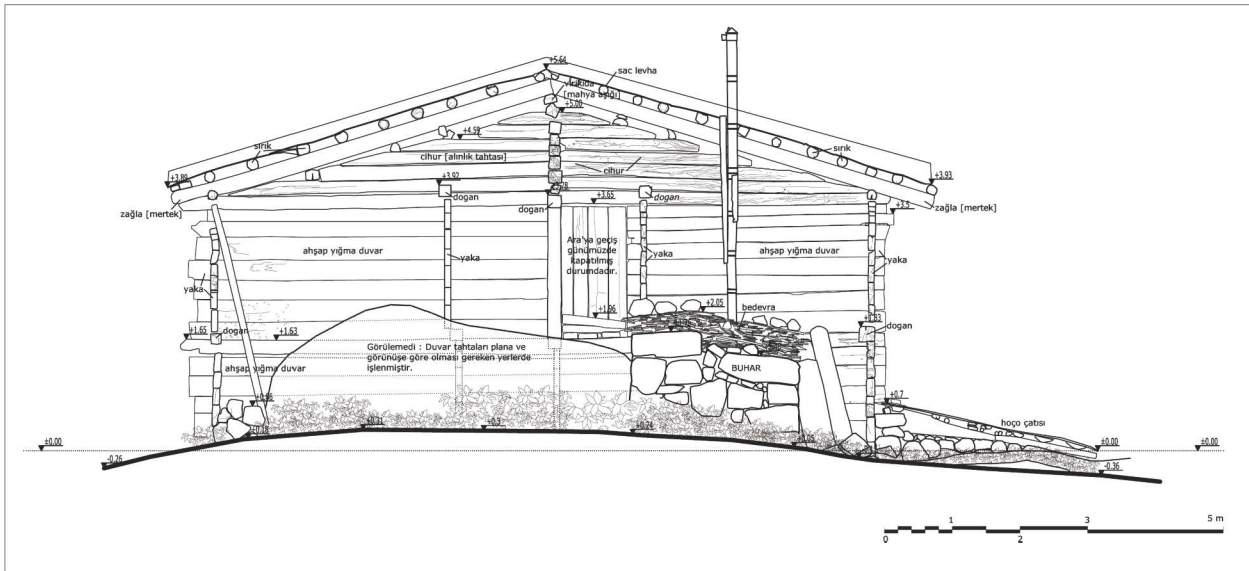

Res. 27b. Güneybatı cephesi

TÜBA-KED 9/2011

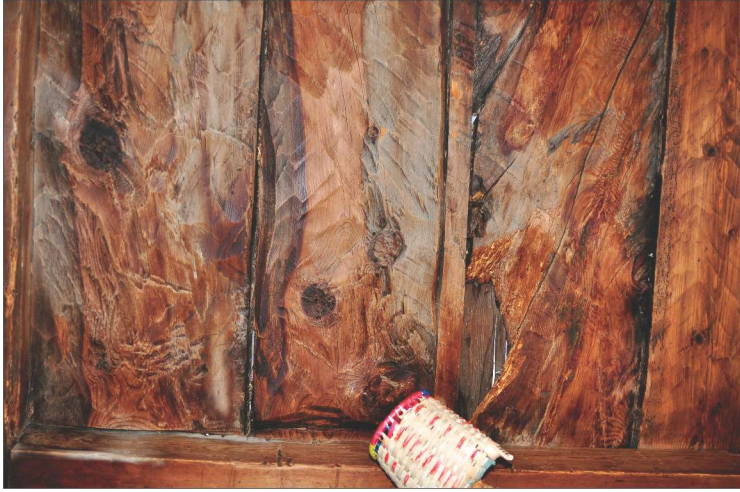
Res. 27c. Kuzeydoğu cephesi

Res. 27d. Kuzeybatı cephesi

Res. 28. Giriş kat kapılarında söve - lento birleşimleri

Res. 29. Tavan tahtalarında özgün yapım izleri

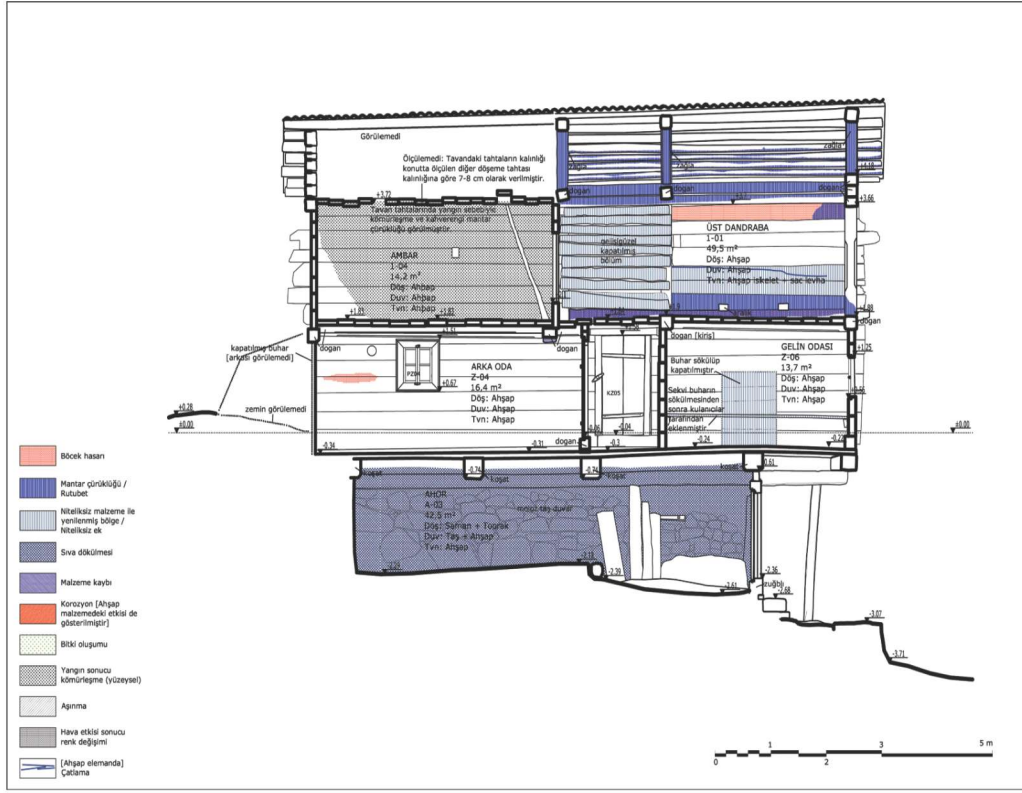

Res. 30. Çatı sistemi

Res. 31. Çatı sistemi

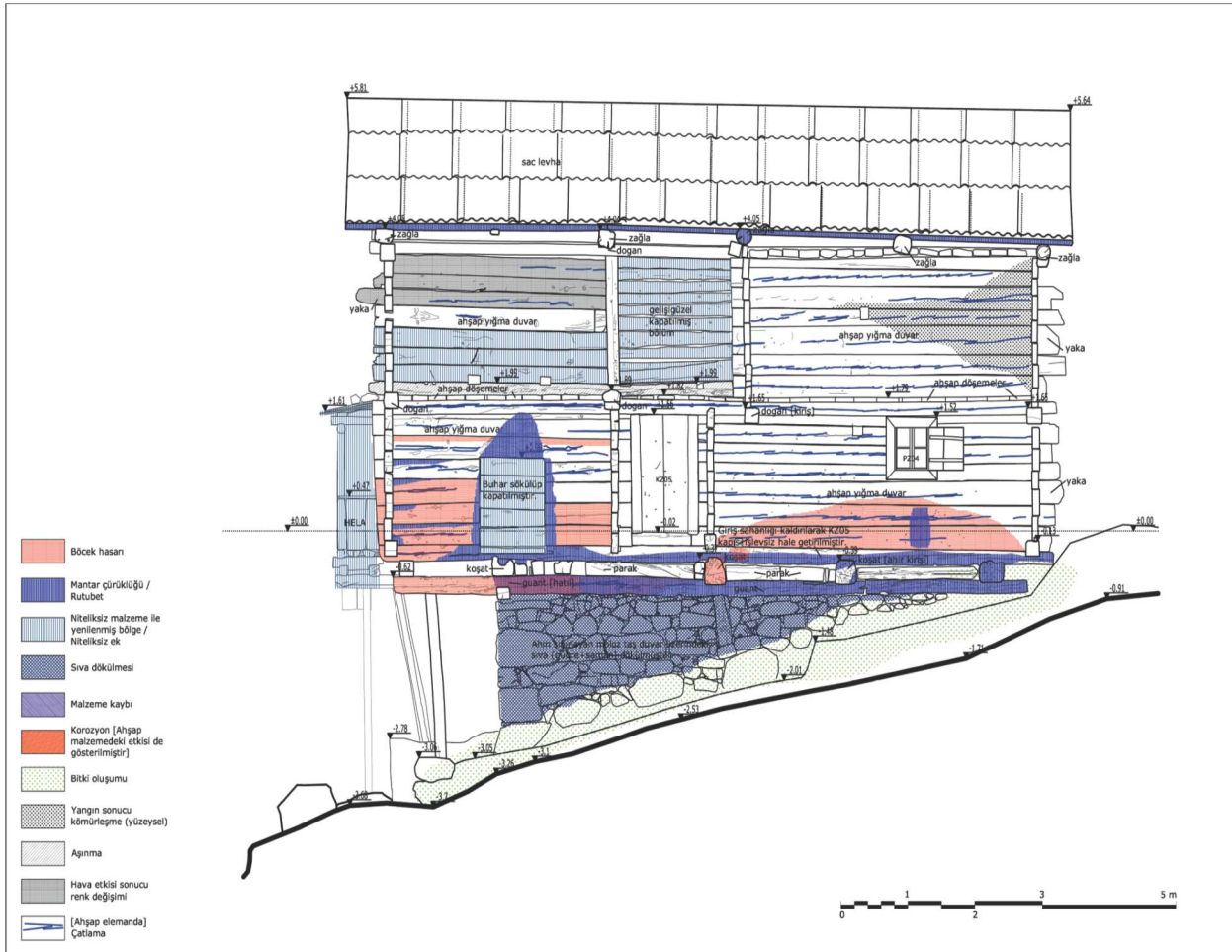
TÜBA-KED 9/2011

Res. 32a. 'e-e' Kesiti hasar analizi

Res. 32b. Güneybatı cephesi hasar analizi

Res. 32c. Kuzeydoğu cephesi hasar analizi